

Bibliografia sobre Mercè Rodoreda

Jordi Pla

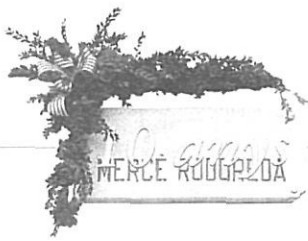

En considerar els assaigs sobre Mercè Rodoreda escrits de la seva mort ençà, hem de prendre com a sòlid punt de partida la tesi doctoral de Carme Arnau publicada en vida, encara, de la il·lustre escriptora. Efectivament, s'hi planteja el paral·lelisme existent entre els personatges i les circumstàncies personals per què va travessar llur creadora. «La imaginació i la fantasia, la Rodoreda les posa a l'exili a partir de la pròpia experiència vital i de models europeus», afirma Carme Arnau (1). Així els personatges centrals de la seva narrativa avancen, i evolucionen i envelleixen al mateix ritme vital que ella segueix. Els elements simbòlics que hi intervenen tenen també una referència al curs natural (el jardí, les flors, la torre, els coloms), de forma que, prenent el corpus literari, arribem a copsar un visió harmònica —com una macronovel·la— en un espai i un temps en constant evolució. El procés psicològic dels personatges de Rodoreda, des de la infantesa fins a la maduresa, són, segons Carme Arnau, co-referents a les situacions que van marcar la vida de l'autora, les quals, en ser interioritzades, recuperen al llarg dels anys el mite de la infantesa (la felicitat), en oposició al desencís de l'edat adulta.

A la dreta, Mercè Rodoreda l'any 1938. A baix l'escriptora l'any 1979.

Mercè Rodoreda a Girona, amb Baltasar Porcel, en el sopar de la concessió dels Premis literaris Bertrana, Palol i Rahola.

Carme Arnau hi detecta influències del romanticisme alemany i, al capdavant, del simbolisme. En conjunt, utilitza, com esmenta en el pròleg, una anàlisi assentada en la crítica estructuralista, psicologista i semiòtica. Des d'aquest triple punt de partida, Carme Arnau analitza el conjunt de la prosa rodorediana, comprès des dels anys d'aprenentatge fins a *Mirall trencat* inclòs, darrer llibre publicat quan va presentar la tesi (1977). Semblava, a més, que es cloïa definitivament una trajectòria, car de totes les novel·les i narracions, *Mirall trencat* era l'única amb un final tancat mitjançant el segell implacable de la mort.

Una clara dualitat, segons Carme Arnau, entre la infantesa i l'edat adulta, seguida d'altres de secundàries que hi giravolten, manté dialècticament tensa i travada l'obra de Mercè Rodoreda. Així *Introducció a la narrativa de Mercè Rodoreda. El mite de la infantesa*, publicada quatre anys abans de la mort de l'escriptora, constitueix un puntal indefugible en el procés d'anàlisi i aproximació al corpus rodoredià (2), alhora que hi aporta diverses reflexions de teòrics de la literatura i d'assagistes, les quals ajuden el lector a situar-se en una perspectiva literària que li permet contrastar el que llegeix amb el que s'ha escrit des d'altres àmbits socials i culturals.

Aquesta és, creiem, la solidesa d'una crítica comparativa que va mostrant al lector els camins que hi conflueixen. Així, quan parla de la «sensibilitat gnòstica», Carme Arnau en cerca les fonts d'inspiració (Novalis, Baudelaire i Artaud), alhora que investiga l'opinió de diferents assagistes sobre aquesta doctrina i n'escorcolla les empremtes que apareixen, amb una intensa càrrega simbòlica, en les tres últimes obres de l'autora.

En definitiva, hom arriba a la convicció que es tracta d'una mena de «roman à clef», curiosament garbellat pel fi sedàs que Carme Arnau hi aporta (3). Sense la seva hermenèutica molts «detalls» passarien despercebuts al lector no iniciat en aquest bosc de símbols i referències. Els quatre elements primicers (terra, aire, aigua i foc) i altres com el sol i la lluna, l'arbre i la rosa són pols que marquen l'estreta relació que mantenen els personatges amb un entorn que els marca irremissiblement. Carme Arnau distingeix les novel·les esotèriques de Rodoreda de les iniciàtiques del corrent realista car, mentre aquestes mostren el triomf final de la vida, aquelles fan palesa l'omnipresència de la mort, per mitjà dels seus símbols naturals. La conclusió, en síntesi, que elabora Carme Arnau és que en *La mort i la primavera* hi domi-

naria un gnosticisme pessimista, mentre que a *Quanta, quanta guerra...* el sol que clou el relat obre les portes a l'esperança, al coneixement com a darrera fita de l'home. L'última narrativa de Mercè Rodoreda ha esdevingut un profund exercici d'interiorització sobre el sentit que té la mort com a cloenda, com a punt d'arribada d'un viatge a l'interior que, per si mateix, no tindria raó de ser.

Sobre l'esoterisme en Mercè Rodoreda, Carme Arnau ja n'havia parlat en una conferència pronunciada el 1987, dins un cicle organitzat per la Caixa. Posteriorment, va ser transcrita en una miscel·lània (4), al costat d'altres estudis on s'analitzen aspectes de la literatura catalana i universal. Hi aporta la interpretació esotèrica, d'arrels alquimistes, que relliga obres tan diferents com el recull de contes *Viatges i flors* i les novel·les *Quanta, quanta guerra...* i *La mort i la primavera*.

Carme Arnau qualifica la imaginació de l'escriptora d'«estranya i poderosa», arrel que permet englobar-les en un apartat que denomina «l'altra banda del mirall». Hi remarca la influència de l'il·luminisme dels Rosas-Creus en la recreació d'un món oníric, que se situa en temps primitius o, simplement ahistòrics. *Romanyà de la Selva* va ser el marc on Mercè Rodo-

La mateixa nit, al pati de la Casa del Cultura de Girona, amb Francesc Ferrer, Montserrat Pumarola i Carmina Portell.

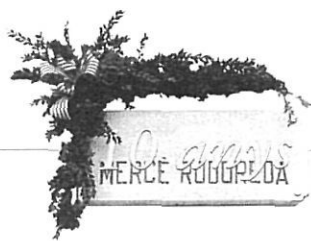
reda va acabar *Mirall trencat*, *Viatges a uns quants pobles*, que formaria part del recull *Viatges i flors* i *Quanta, quanta guerra...* (íntegrament). Hi va iniciar, també, la revisió de *La mort i la primavera*, escrita molts anys abans. Carme Arnau assenyala el pessimisme d'aquestes darreres obres, situades en un espai irreal, gairebé fantasmagòric. L'home hi és considerat com un estrany, com un foraster, que s'inicia –com en les sectes– amb uns rituals que li obren el camí del seu propi coneixement. Tot camí és un «deixar-anar», és l'eterna dialèctica entre l'«ara» i l'«encara no». Rodoreda es plaïa en la unió de contraris, que, segons l'assagista, trobaran el seu acompliment en la mort, llindar d'una nova vida (primavera) entesa com a plenitud de maduració.

Carme Arnau hi ressegueix tots els símbols i les connotacions semàntiques dels mots-clau. I conclou que aquestes tres obres són les que expressen les realitats més íntimes i la concepció més personal de Mercè Rodoreda. D'aquí l'hermetisme aparent que manifesten a qui s'hi apropa amb una primera lectura. Finalment, Carme Arnau ofereix les claus interpretatives dels colors-símbol, associats als diferents personatges i situacions. La ponència acaba amb els paral·lelismes que s'estableixen entre l'alquímia rei-

vindicada per Rodoreda i la que reivindicaren els simbolistes i decadentistes francesos, especialment Rimbaud, que proclamava l'alquímia de la paraula. Carme Arnau ens fa observar com, justament a partir de *Mirall trencat* és on l'autora «...trenca, juntament amb el mirall, un determinat tipus de novel·la» (5). Així ens fa passar a l'altre costat, el de la seva intimitat i el del nostre subconscient.

El mateix any que Carme Arnau presentava l'aportació suara esmentada, publicava a la *Revista de Catalunya* un estudi sota el títol de «Vegetació i mort en la narrativa de Mercè Rodoreda» (6). Considera que el jardí és un dels mites que enllaçaran novel·les tan diferents com *Aloma*, *La Plaça del Diamant* i *Mirall trencat*. Els personatges –pensem en *Aloma*– esclaten i es marceixen com els encenalls de l'amor o les flors arrabassades. I, encara, observa com les flors es fan obsessivament presents a *Jardí vora el mar*. Així, recuperar les flors esdevindrà el símbol de voler recuperar el temps perdut, inaprehensible en si mateix, però assolible en l'obra literària, que el perpetua. La raó d'aquesta presència obsessiva de les flors es troba en llur caràcter sagrat i esotèric. La vegetació –observa Carme Arnau– té molt relleu en les societats secretes, com poden ser els Rosa-Creus, amb els

quals simpatitzava l'autora. En aquest article esmentat s'aporten referències a diferents autors, com ara Chesterton, i se subratlla la influència de la narrativa francesa de postguerra, etapa que en la persona de Mercè Rodoreda comporta un canvi radical en la forma de viure i, lògicament, en la forma d'escriure. La tesi de l'assagista és considerar que els llibres de Mercè Rodoreda, seguits cronològicament, marquen de forma substancial la biografia de la pròpia escriptora. Pel que fa als símbols més arquetípics, l'article considera el del jardí i, més concretament, el de l'arbre, present en *El carrer de les Camèlies* i, sobretot, a *Jardí vora el mar*, on apareix vinculat a la presència de la mort. A *Mirall trencat*, la vegetació també és associada a la mort, com a receptacle seu i, per tant, com a lloc sagrat. A les darreres novel·les, assenyala Carme Arnau, serà el bosc. Aquesta presència de la vegetació arriba a tenir un protagonisme actiu a *Viatges i flors*, tant en sentit positiu (felicitat) com en el més tenebrós (arbres-patíbul), dins una cosmogonia de secrets i de misteri. És, al capdavant, el protagonisme de la mort sacralitzada a *La mort i la primavera* en la imatge de l'arbre-taüt. Com en la naturalesa i els seus cicles, la mort serà també auguri d'una nova vida, d'una nova primavera.

Mercè Rodoreda a casa seva, l'any 1979.

Gairebé simultàniament, a la primavera de 1991, surten dues biografies de Mercè Rodoreda: la Mercè Ibarz, *Mercè Rodoreda*, d'Editorial Empúries, i la de Montserrat Casals, *Mercè Rodoreda. Contra la vida, la literatura*, d'Edicions 62. La primera, seguint les pautes de Carme Arnau, insisteix en el fet que la producció de Rodoreda es resisteix a l'encasellament, atesa la complexitat de registres que es detecten a la seva obra. Dividida en set capítols, té la virtut de la claredat expositiva tant en el seguiment pròpiament biogràfic com en el crític, dintre una intertextualitat que permet al lector copsar els lligams entre obra i autora en les fases successives. Com a apèndix, conté una cronologia prou detallada i, sobretot, una bibliografia, seguida d'una relació de llibres i articles referits a Mercè Rodoreda. Tanmateix, Anna Ma. Saludes, en un article publicat a la *Revista de Catalunya* (7), li retreu un cert subjectivisme a l'hora de formular valoracions i també alguna qualificació desafortunada («Una patum que fuig d'estudi» és el títol d'un subapartat).

Pel que fa a la segona biografia, de Montserrat Casals, es tracta d'un estudi més dens de la peripècia vital de Mercè Rodoreda —són 339 planes. En el pròleg, Montserrat Casals parla d'una novel·la desconeguda entre els

manuscrits que la família va dipositar a l'Institut d'Estudis Catalans «sense títol definit», que bé podria tractar-se d'*Una mica d'història*, amb la qual Mercè Rodoreda hauria provat fortuna, sense obtenir-la, al premi Joanot Martorell. Montserrat Casals exposa l'origen del llibre —un primer treball periodístic— i les fonts orals en què es recolza. De manera més inconcreta parla de «més de vint caps de material absolutament inèdit». El llibre s'obre amb una bibliografia d'abast genèric, però, en canvi, omet les notes o citacions en què fonamenta les seves asseveracions, circumstància que Anna Ma. Saludes critica durament en l'article esmentat. Malgrat aquest *handicap*, la biografia de Montserrat Casals aporta multitud de dades que configuren la trajectòria vital i literària de Mercè Rodoreda, incloent-hi la transcripció de cartes, poemes i altre material inèdit, a més de diverses fotografies de l'àlbum familiar. El llibre es clou amb un índex alfabètic de noms que facilita al lector la ubicació d'una referència concreta.

Un altre aspecte important per al coneixement de Mercè Rodoreda és el capítol que li dedica Josep Ma. Castellet a *Els escenaris de la memòria* (8), on refà les converses tingudes amb l'escriptora a Romanyà. Castellet hi observa l'escaiença del que els angle-

sos denominen «secretive» aplicat a la personalitat de Mercè Rodoreda, en el sentit d'una intimitat zelosament guardada. Però «secretive» —afegeix Castellet— també vol dir, a més de *guardar secrets, produir-ne*. Eren molts els interrogants que ella suscitava, però sabia fer-ne un mur infranquejable. Alguna cosa té a veure amb això el fet que la seva vida ja es pugui desxifrar en els seus llibres, en els seus personatges, en les seves metàfores i símbols. Les seves ficcions —continua Castellet— disfressen les seves vivències, els seus records secrets. En aquest sentit —conclou—, la repressió que manifestava enfront els altres era la força que alenava en la seva obra. L'escriptura era el seu alliberament.

El 1991 havia de ser més fructífer, encara, en el treball d'aproximació a l'obra rodorediana, i no solament en els assaigs que se li dedicaren, sinó en l'edició, a cura de Carme Arnau, d'una novel·la inèdita i inacabada: *Isabel i Maria* (9). L'estudiosa de Mercè Rodoreda hi escriu un extens pròleg, en el qual afirma que aquesta novel·la devia de ser la primera escrita a la postguerra. El primer obstacle era la dispersió del material: papers esparsos, manca d'un fil seguit, dobles versions d'un fragment, fulls sense numerar... Segons Carme Arnau, l'interès del conjunt rau en el fet que permet seguir el pro-

L'any 1980, l'escriptora rep el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

cés d'elaboració amb què es regia Mercè Rodoreda. La novel·la, confegida, se centra en dos personatges, mare i filla, amb un punt de partida: l'operació d'avortament a què se sotmet la filla, circumstància que permet a l'autora retrocedir, a tall de *flash-back*, al temps de la infantesa. Entremig, la partença de Maria a París fugint d'un entorn familiar coercitiu, en el qual predomina la figura d'un oncle egoista i gasiu. Carme Arnau hi assenyala dos procediments narratius: la primera persona, de to col·loquial i intimista, i la de grup, com a *Jardí vora el mar* o *Mirall trencat*. Dues parts hi són destacades: l'una, intitolada «El carrer del desig», i l'altra, «Diari de Maria», que comprendria els records de la infantesa, fins al dotze anys.

Resten dos capítols esparsos, en un dels quals retrobem Maria, dona ja gran que mena una vida miserable a Bordeus; Carme Arnau considera que correspon al final de la novel·la, encara que s'han perdut les baules que l'encadenarien als capítols anteriors. Tots els indicis fan pensar a la compiladora que aquesta novel·la va ser escrita en diferents fases, que arrencarien de l'exili a París o a Bordeus i que presenta abundants concomitànies amb la peripècia personal de Rodoreda. Carme Arnau infereix que aquesta darrera novel·la, fragmentada

i no acabada, mostra que l'escriptora no seguia un fil continu, sinó que treballava diferents parts de forma simultània, és a dir, sense seguir un projecte definit, i deixant que el temps anés madurant el conjunt inicialment dispers. Un valor afegit és la hipòtesi de constituir, aquest corpus, un embrió del que serien les dues obres més significatives: *La Plaça del Diamant* i *Mirall trencat*.

Resta, ni que sigui formulàriament, consignar una important aportació de diferents estudiosos de Rodoreda, feta en un número monogràfic que li dedica *Catalan Review* (8) el 1987. Anna Murià, Montserrat Casals, J. W. Albrecht, Patrícia V. Linn, Carme Arnau, Loreto Busquets i Giuseppe Grilli, entre altres, analitzen, des de diferents angles, aspectes que van des del record biogràfic fins als registres de llenguatge a *La Plaça del Diamant* o el fet femení en l'obra rodorediana analitzant des de la psicoanàlisi.

Fa deu anys, a l'habitació núm. 15 d'una clínica de Girona, Mercè Rodoreda empenia el seu darrer viatge, coronant una vida tan íntensament viscuda com zelosament guardada. La seva obra, però, n'és un digne reflex que honora la literatura catalana i universal.

Jordi Pla és catedràtic a l'Institut Alexandre Deulofeu de Figueres.

NOTES

- (1) Carme ARNAU. *Introducció a la narrativa de Mercè Rodoreda. El mite de la infantesa*. Edicions 62, col·lecció Llibres a l'abast, Barcelona, 1979, pàg. 13.
- (2) *Ibidem*.
- (3) *Miralls màgics*. Edicions 62, Barcelona 1990.
- (4) Carme ARNAU. «Literatura i esoterisme en Mercè Rodoreda», dins *Una aproximació a la Literatura Catalana i Universal*. Ed. Fundació Caixa de Pensions, Barcelona, 1988.
- (5) *Ibidem*, pàg. 19.
- (6) Dins *Revista de Catalunya*, núm. 22, setembre de 1988.
- (7) Anna Ma. SALUDES. «Pobra Mercè...». Dues biografies de Mercè Rodoreda, dins *Revista de Catalunya*, núm. 56, octubre de 1991.
- (8) Edicions 62, col. Biografies i memòries, Barcelona, 1988.
- (9) Edicions 3 i 4, València, 1991. Edició a cura de Carme Arnau.